

איסור טומאה לכהנים

א. פתיחה

ההשלכה המרכזית לטומאה וטהרה בזמן הזה, כאשר בית המקדש איננו קיים, היא טומאת כהנים. התורה בכמה פסוקים שמופיעים בתחלת פרשת אמור (ויקרא כא:א-ד) אוסרת על כהנים זכרים להיטמא בטומאת מת, אם כי מותר להיטמא לכמה קרובי משפחה. אצל ישראל כמעט ואין נפקא מינה לטומאה מחוץ למקדש וקודשיו,¹ חוץ מהחיוב שמוזכר בגמ' בראש השנה (טו:) "לטהר את עצמו ברגל", אך בפשטות חיוב זה מתייחס לכניסה למקדש ולאכילת קודשים ומעשר שני (רמב"ם הל' טומאת אוכלין טז:י). לעומת זאת, בכהן קיים איסור חמור להיטמא למתים בכל השנה, והעובר על איסור זה חייב מלקות מן התורה. בנוסף, כהן אינו מוזהר מלהיטמא לשאר הטומאות, כך שמותר לכהנים לגעת בבית מנוגע ושרץ וכדומה, והאיסור מופיע אך ורק בטומאת מת. איסור זה אינו קשור ליכולת להיכנס למקדש או לעבוד בו, שהרי לגבי הגישה למקדש וקודשיו אין שוני בין טומאת מת ושאר טומאות; ואפילו טומאת זיבה חמורה מטומאת מת לגבי כמה דינים.² כיצד יש להבין את האיסור הזה? עומדות לפנינו שתי הבנות אפשריות:

א. **איסור של טומאה:** מדובר בטומאת המת הרגילה בכל התורה כולה, ואותה טומאה נאסרת לכהן. לפי הבנה זו, האיסור מבוסס על חילול קדושת הכהן שמתקיים על ידי היטמאות בטומאת מת. במלים אחרות, לא מתחשבים במעשה אלא בתוצאה, היינו ההיטמאות.

ב. **איסור עצמאי של התקרבות אל המת:** מדובר באיסור שונה לחלוטין מהיטמאות. בגדול, איסור זה חופף את דיני טומאה אבל קיים שוני מהותי ביניהם. האיסור הוא המעשה של מגע והתקרבות אל המת. ברמה עקרונית אין כל חשיבות בהיטמאות

1 מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א (שיעורי הרא"ל טהרות עמ' 9-14) טען שלדעת כמה ראשונים יש מעלה ויתרון בטהרה אפילו בישראל ובחולין, אבל גישה זאת מחודשת. יש לציין שאסור גם לנזיר להיטמא למתים (במדבר ו:י) אך נתמקד בשיעור הזה בכהנים ויש להניח שדינם שווה (עי' בתוספתא מכות ד:יז ובמסכת שמחות ד:יב, תוס' כתובות ד: ד"ה עד שיסתם, ר"ש אהלות א:ב בסופו). אמנם גם בנזיר ניתן לחלק בין טומאה של איסור לבין טומאה שמגלחים עליה וסותרת ימי ספירתו, ואכמ"ל.

2 למשל, לגבי כניסה למקדש הטומאות שיוצאות מגופו חמורות (כלים א:ח, פסחים טז:).

כשלעצמה, אם כי כהגדרה וכסימן להתקרבות; התקרבות שיש ביכולתה לטמא נאסרת, אבל בסופו של דבר **ההתקרבות נאסרת ולא ההיטמאות**. במלים אחרות, לא מתחשבים בתוצאה אלא **במעשה**, דהיינו המגע וההתקרבות אל המת.

שתי הבנות אלו כבר משתקפות בפסוקי התורה. בתחילת הפרשייה התורה מצווה (ויקרא כא:א) לכהן הדיוט, "לְנֶפֶשׁ לֹא יִטְמָא בְּעֶמְיוֹ", ואילו בהמשך הפרשייה (שם כא:יא) התורה מצווה לכהן הגדול, "וְעַל כָּל נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֵא". ואמנם, עולה מתוך התורת כהנים (פרשת אמור פרשה ב', ד) שקיים איסור של 'לא יבא' בנוסף לאיסור של 'לא יטמא'.³

יש לעמוד על ההבדל בין המושגים האלה, ונוכל לתלות אותם בשתי ההבנות שלנו באיסור טומאת כהנים. בפסוק א' התורה משתמשת בביטוי "יִטְמָא", כלומר במונחים של היטמאות כמו ההבנה הראשונה, ואילו בפסוק י"א התורה נוקטת לשון ביאה, אשר ממנה משתמע שהמעשה של ביאה והתקרבות אסור כשלעצמו, כמו ההבנה השנייה, בלי קשר להיטמאות וחילול.

בהקשר זה מו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א העלה את האפשרות שקיים איסור מיוחד עצמאי על כהן להיות מוקף במקום של מת אפילו אם אינו מיטמא או מתחלל. כיוון שכך, ניתן להבין שהאיסור 'לא יבא' מתייחס למעשה של מגע והתקרבות ואילו האיסור 'לא יטמא' מתייחס לתוצאה של היטמאות.

בנוסף, יש לדון בחקירה היסודית בשתי רמות:

1. **האיסור** – איזו מן ההבנות האפשריות מהווה את האיסור.
2. **חיוב המלקות** – איזו מן ההבנות האפשריות מהווה את חיוב המלקות. מסברה צרופה ייתכן חילוק בין חיוב מלקות לבין איסור גרידא, כאשר הכהן עובר על האיסור של 'לא יבא' מדאורייתא, אבל אינו לוקה מפני שלא נטמא. ניתן לבחון את השאלה הזאת, האם האיסור לכהנים זהה לטומאה רגילה, בשני סוגים של מקרים:
 - א. מגע והתקרבות אל המת ללא היטמאות.
 - ב. היטמאות ללא מגע והתקרבות אל המת.

3. לכן, לפחות לגבי כהן הגדול, הרמב"ם מונה שתי מצוות נפרדות – איסור 'לא יבא' (ספר המצוות לאו קס"ז) ואיסור 'לא יטמא' (סה"מ לאו קס"ח).

ב. התקרבות אל המת ללא היטמאות

הוספת חילול על חילול

ניתן לבחון את החקירה שהעלינו, במקרים בהם הכהן עשה מעשה התקרבות אל המת, אבל בדרך זו או אחרת לא נטמא. נפתח בדינו של כהן שנטמא אחרי שכבר היה טמא. התורה אומרת, במסגרת איסור טומאה לכהנים "לא יטמא בעל בעמיו להחלו" (ויקרא כא:ד). הגמ' (נזיר מג.) ממעטת מכאן "להחלו" – למעט מי "שמחולל ועומד". כמו כן, הירושלמי (נזיר ג:ה) מגביל את האיסור למקרה שבו "הוא מוסיף חילול על חילול". לפי לימוד זה, כהן טמא שנטמא שנית אינו לוקה על ההיטמאות השנייה. זאת משום שאינו חייב עד שיוסיף חילול על חילולו, כלומר עד שיוסיף טומאה על טומאתו.

הירושלמי (שם) ממשיך ומביא את מחלוקת רבי עקיבא ורבי טרפון בדינו של כהן שנטמא בבית הקברות ויצא, ולאחר מכן חזר ונטמא עוד פעם. רבי טרפון סבור שהוא פטור מקרבן מכיוון שלא "הוסיף זה חילול על חילול", כלומר הוא נשאר בטומאתו המקורית, ולא הוסיף בה כלום.

מנגד, רבי עקיבא סבור שהוא חייב שהרי הוא אמנם הוסיף טומאה על טומאתו. זאת משום שכאשר היה עומד בבית הקברות, היה מחובר לטומאה. כיוון שכך, חפץ שהיה נוגע באותו כהן נטמא בטומאת שבעה, כלומר נטמא לשבעה ימים לפני שהוא יכול להיטהר. טומאת חפץ זה היא 'טומאת חיבורין'. אך כשהכהן יוצא ואינו מחובר לטומאה, הנוגע בו נטמא רק ב'טומאת ערב', כלומר הוא צריך לחכות עד הערב בלבד כדי להיטהר. לכן, כשהוא נכנס בשנית לבית הקברות הוא חוזר לטמא עוד בטומאת חיבורין, והרי הוא מוסיף טומאה על טומאתו. דהיינו, לפני שחזר היה מטמא אחרים בטומאת ערב בלבד, ואילו כעת הוא מטמא בטומאת שבעה. לדעת ר' עקיבא הוספה ביכולת לטמא, כלומר היכולת לטמא בטומאה חמורה יותר, נחשבת כמוסיף חילול על חילולו. הירושלמי אומר שבסוף ר' טרפון הודה לר' עקיבא.⁴

4 מחלוקת דומה עולה במסכת שמחות (ז:ד). שם נאמר שמותר לכהן שקובר את מתו להיטמא למתים אחרים כל עוד הוא בבית הקברות, אבל לאחר שיוצא אסור לו להיטמא שוב. אם הוא יצא ונכנס באותו יום, ר' טרפון פוטר אותו ואילו ר' עקיבא מחייב אותו, ונראה שהיא אותה מחלוקת. יש להעיר שקיימת גם גירסה הפוכה, שבה ר' טרפון מחייב ור' עקיבא פוטר.

על פני הדברים, מכך שמדובר ב'חילול' ושקיימת דרישה להוספת טומאה, ניתן להסיק שהאיסור הוא היטמאות, ולא עצם מעשה ההתקרבות אל המת. מה עניין הוספת טומאה אצל מעשה ההתקרבות אל המת?! אולם, ייתכן שהדרישה ל'החלו' נאמרה אך ורק ברמת חיוב המלקות. כלומר, כל עוד לא הוסיף חילול על חילולו אינו חייב מלקות אבל עדיין אסור מן התורה. כך אמנם הבין הגר"א (ביאור הגר"א י"ד שענין:), שמוסכם על כולם שקיים איסור מן התורה אפילו אם לא הוסיף חילול על חילולו, ונחלקו רק ביחס לחיוב המלקות. אם כן, יוצא שעדיין נשמרות שתי האפשרויות שהעלינו למעלה. חיוב המלקות מבוסס על היטמאות וחילול, ואילו האיסור גרידא מבוסס על מעשה התקרבות.⁵

טומאת כהנים בזמן הזה

בזמן הזה יש להניח שרוב בני אדם טמאי מת.⁶ כיוון שכך, לא ברור מהו תוקף האיסור לכהנים להיטמא למתים ב'טומאה וטומאה', כלומר היטמאות שנית כאשר הוא כבר טמא. הגמ' בנזיר (מב:) מביאה מחלוקת אמוראים אם נזיר מוזהר על 'טומאה וטומאה', ומביאה ראיות לדיני נזיר מדיני כהן. משתמע שאותה מחלוקת קיימת לגבי כהן, בנוסף לנזיר.⁷ הרמב"ם (הל' אבל ג:ד, הל' נזירות ה:ז) ורוב הראשונים פסקו שגם כהנים וגם נזירים חייבים על טומאה כזאת, אבל הראב"ד נקט בשיטה קיצונית מפתיעה:

והכהנים בזמן הזה טמאי מת הן, ועוד אין עליהן חיוב טומאה.
(השגות הראב"ד הל' נזירות ה:טו)

-
- 5 וכן נחלקו הראשונים: הרמב"ן (תורת האדם "ענין הכהנים" סי' ל"ח) כתב שהדבר מותר לכתחילה, ואילו מדברי הרמב"ם (הל' נזירות ה:טז, הל' אבל ג:ד) משמע שאין חיוב מלקות אבל יש איסור.
- 6 סברה זו בנויה במידה רבה על הכלל 'חרב כחלל', לפיו כל כלי מתכת שנטמא במת מטמא כמו המת עצמו. אולם, קיימות מספר מחלוקות בעניין זה, כפי שנראה בהמשך ובשיעור המוקדש לנושא זה. עם זאת, ייתכן שרוב הכהנים היו באוהל המת או נטמאו בהאהלה מעל המת או מתחתיו או שהיו בבית הקברות וכו'. אם נצרף את כל האפשרויות הללו נגיע למסקנה שלפי רוב הדעות, רוב כהנים בזה"ז הם טמאי מת.
- 7 בכל הסוגיות בבבלי ובירושלמי הניחו חכמי התלמוד שאין חילוק בין נזיר לכהן, אבל לא ברור איך הגיעו למסקנה זו.

יוצא מדברי הראב"ד שאין כל איסור בזמן הזה לכהנים להיטמא למתים מכיוון שהם כבר נטמאים בטומאת מת ואי-אפשר להיטמא שנית.⁸ הראב"ד בונה את דבריו על שתי הנחות:⁹

א. האיסור של טומאה לכהנים הוא **היטמאות**, ולא התקרבות למת כשלעצמה.

ב. אי-אפשר להוסיף טומאה על טומאה.

לכן, הראב"ד מסיק שמכיוון שהאיסור מבוסס על היטמאות,¹⁰ ואין כל היטמאות בהוספת טומאה, אין 'חיוב טומאה' על כהנים בזמן הזה להיטמא למתים.¹¹ רוב הראשונים חולקים עליו, והם יכולים לשלול אחת משתי הנחות הללו. ייתכן שסבורים שאפשר להוסיף טומאה על טומאה. ניתן להגיע למסקנה כזאת אם נוקטים בשיטתו של ר' עקיבא הנזכרת בסעיף הקודם. ר' עקיבא סבור שגם היכולת לטמא בטומאה חמורה יותר נחשבת כמוסיף טומאה על טומאתו, ולכן הוא מחייב כהן טמא שנטמא שוב. אם כן, ניתן לומר אותו דבר לגבי כהנים בזמן הזה, שאסור להם להיטמא עוד למרות שהם עדיין טמאים.

ברמה יותר יסודית, ראשונים אלו גם יכולים לשלול את הנחה א'. כלומר, ייתכן שהם סבורים שעצם המעשה של התקרבות אל המת מהווה איסור טומאה לכהנים, ואין הכרח בהיטמאות. כל מעשה של התקרבות שיש ביכולתו לטמא אסור לכהנים, אפילו אם הכהן

8 לגבי משמעות הביטוי 'אין עליהן חיוב טומאה' בדברי הראב"ד, קיימות שלש שיטות למה התכוון הראב"ד:

א. אין איסור בכלל – כך סבור המשנה למלך (הל' אבל ג:א).

ב. יש איסור דרבנן – כך סבור הרמב"ן (מכות כא.).

ג. יש איסור דאורייתא בלי חיוב מלקות – כך מעלה הדגול מרבבה (י"ד שעג:ב) כאפשרות.

9 כמובן קיימת גם הנחה עובדתית בסיסית שרוב הכהנים הם טמאי מת בזה"ז, ועיין בהשגת הראב"ד להל' נזירות (ב:כא).

10 אמנם שיטת הראב"ד כאן סותרת במידה מסוימת את עמדתו בעניין קבר. הראב"ד סובר שאין הכהנים מזהרים על קבר (הל' טומאת מת יב:ו). לכאורה לקבר יש טומאת מת על אף שאינו מוגדר כ'עצמו של מת', כך שאין התקרבות אל המת עצמו. אם כן, אם האיסור בנוי על היטמאות מדוע אין חיוב בקבר? ייתכן שהראב"ד סבור שקבר מוגדר כטומאה נפרדת ולכן אינו נכלל באיסור, ועיין בשיעור בעניין "טומאת מת וקבר".

11 האחרונים דנו בשאלה האם דעה זו של הראב"ד לגיטימית, הלכה למעשה. ברמה אחת, יש לעיין האם אפשר לצרף את שיטתו כסניף להקל במקרים מסוימים (עיין בפתחי תשובה י"ד שעב:ט). ברמה שניה, יש לעיין במעמדו של כהן שסומך על שיטתו, האם הוא מוגדר כמומר על פי ההלכה או לא.

לא נטמא בפועל. לכן, אסור לכהן טמא לגעת בטומאה אחרת, למרות שאינו יכול להטמא עוד, מכיוון שעצם המעשה של התקרבות אל המת אסור, ולא ההיטמאות.

גוסס

הגמ' בניזיר מביאה ברייתא בה נחלקו תנאים במקור לכך שאיסור טומאת כהנים אינו אלא באדם מת:

ת"ר: 'להחלו' – עד שעה שימות. רבי אומר: 'במותם יטמא' – עד שימות.
(נזיר מג.)

על פניה, מחלוקת זו איננה מחלוקת בדין אלא באיזו דרשה יש לבחור, ואכן כך מסביר ר' יוחנן בגמ' ש'משמעות דורשין איכא בינייהו'. אך ריש לקיש מציע הסבר אחר למחלוקת זו עם נפקא מינה מעניינת:

ר"ל אמר: גוסס איכא בינייהו; למאן דאמר מ'להחלו' – אפילו גוסס. למי"ד
'במותם' – עד שימות אין, גוסס לא.

(שם)

ריש לקיש מסביר שתנא קמא, שלומד את המקור מ'להחלו', סבור שאסור לכהן 'להיטמא' לגוסס. ניתן להבין שמכיוון שגוסס הוא די קרוב למוות, התקרבות אליו דומה להתקרבות אל המת למרות שבפועל הגוסס עדיין חי ואינו מטמא כמת לעניין שאר דיני טומאה. כיוון שכך, ניתן לומר שהאיסור לגבי גוסס אינו ההיטמאות, שהרי הוא לא מטמא, אלא המעשה של התקרבות. מכאן הסיק מו"ר הרא"ל שליט"א שבטומאת כהנים יש רמה של איסור מעבר להיטמאות, דהיינו התקרבות אל המת, שהרי אסור לכהן להתקרב אל הגוסס חרף העובדה שאין היטמאות בכלל.

אולם, נראה שפירוש זה מתנגד להקשר הסוגייה. הגמרא (שם מב-מג.) מחפשת מקרה שבו אפשר שכהן או נזיר יעבור גם על 'לא יבא' וגם על 'לא יטמא'. כפי שמבואר שם, הבעיה היא שאדם עובר על 'לא יטמא' אפילו בהכנסת אבר אחד לאוהל המת, אבל אינו עובר על 'לא יבא' אלא בכניסת כל גופו. כיוון שכך, הוא עובר על 'לא יטמא' לפני שעובר על 'לא יבא', שהרי אבר אחד חייב להיכנס לפני שאר הגוף. הגמ' מניחה שמאחר ונטמא אי-אפשר שיעבור על 'לא יבא', ולכן זקוקה למצוא מקרה שבו הַבְּיָאָה לתוך האוהל באה גם יחד עם ההיטמאות.

הנחה זו של הגמרא בעייתית לפי הפירוש שלנו. זאת משום שאם אכן מדובר באיסור שונה מהיטמאות, מדוע ההיטמאות מונעת את חלות האיסור? מדוע הגמרא זקוקה

למצוא מקרה שבו האיסור והטומאה חלים גם יחד? הרי הם שני עניינים שונים במהותם, ומדוע שאחד מהם ימנע את חלות השני¹²? הרושם המתקבל מהסוגייה היא שהאיסור והטומאה הם חופפים וזהים.

לאור זאת, ניתן להציע הסבר חלופי לכך שאסור לכהנים להיות בבית שיש בו גוסס. סביר לומר שאיסור זה הינו מין חשש והרחקה על כך שהכהן הכניס את עצמו לתוך מצב שבו עלול להיטמא כאשר הגוסס ימות.¹³ במידה ונקבל את הסבר זה, הרי אין כל ראייה לקיומו של איסור מעבר להיטמאות. מדובר כאן רק בחשש או הרחקה, ולא באיסור עקרוני.¹⁴

עובר במעי אמו

הרוקח (סי' שס"ו; הובא בש"ך י"ד שעא:א) מתיר לאשת כהן מעוברת להיכנס לאוהל המת, למרות שהעובר בתוכה ייטמא, מפני שיש ספק ספיקא: ייתכן שהעובר נפל, ואפילו אם הוא חי, ייתכן שהעובר נקבה, וטומאת מת אינה אסורה לנשים. אולם, הקשה המגן אברהם (א"ח שמג:ב) מדוע לא מתירים מפני שהעובר נחשב בלוע, כלומר נמצא במקום נפרד, וחפץ בלוע אינו מקבל טומאה (חולין עא).? תירץ מו"ר הרא"ל שליט"א שאמנם אין היטמאות, אבל עדיין ישנה הימצאות באוהל המת שהיא אסורה בפני עצמה מפאת 'לא יבא'. במידה ונקבל את תירוץ זה, יוצא שלדעת הרוקח האיסור של 'לא יבא' שייך לעצם המעשה של התקרבות אל המת.¹⁵

-
- 12 אפשר לתרץ שהדרישה של 'לְהַחֲלוֹ' נאמרה כפטור לכל דבר אחר. כלומר, כל עוד מתחייב משום 'לְהַחֲלוֹ' שוב אי-אפשר להתחייב מפאת איסורים אחרים. אך הסבר זה דחוק למדי.
- 13 כך מסביר המאירי (נזיר מג). לכאורה העובדה שהגמרא דורשת את זה מפסוק בתורה מצביעה על כך שיש איסור עקרוני ולא רק חשש. אולם, ייתכן שמדובר בחשש מן התורה שהתורה עצמה גזרה על כך.
- 14 נפקא מינה אפשרית להסברים אלו של איסור גוסס לכהנים – איסור של חשש או איסור של התקרבות – היא טומאת מגע. מו"ר הרא"ל שליט"א הבין שעיקר האיסור הוא על הכהן להיות מוקף במקום של טומאה. כיוון שכך, ייתכן שאין איסור מגע בגוסס שהרי הנוגע בגוסס אינו מוקף במקום של טומאה. אך להסבר של חשש הרי שגם הנוגע בגוסס צריך לחשוש שמא ימות. אולם, ייתכן שאפילו להסבר של חשש, החשש אינו מגיע עד טומאת מגע מכיוון שאפשר לברוח מהגוסס כאשר נראה שימות, אבל לא תמיד אפשר לברוח מאוהלו במהירות.
- 15 עיין גם בקובץ שיעורים (ח"ב סי' מ"א). מנגד, ייתכן שאין איסור אפילו מפאת 'לא יבא' שהרי חפץ בלוע נחשב כמופקע לגמרי, כלומר מבחינה הלכתית אינו נמצא באוהל המת. יש לעיין גם בכהן הנמצא בתוך כלי שמוקף בצמיד פתיל, ועיין בשיעור בנושא "דבר שמקבל טומאה אינו חוצץ".

ג. היטמאות ללא התקרבות אל המת

חרב כחלל

הגמ' קובעת (נזיר גג): "חרב – הרי זו כחלל". כלומר, כאשר חרב נוגעת במת היא הופכת להיות אבי אבות הטומאה כמו המת עצמו, ולא אב הטומאה כמו בהעברה רגילה. כמו כן, חרב הנוגעת בטמא מת מקבלת ממנו את טומאתו – אב הטומאה – וגם כאן אין ירידת טומאה לראשון לטומאה.¹⁶

דעת רבינו תם, כפי שמובאת בתוספות בהמשך הגמ' שם, היא שכהן מוזהר על טומאה כזאת. אך בתוס' גם מופיעה דעת רבינו חיים הכהן החולקת:

ושלח לו [לר"ת] רבינו חיים הכהן: איזה בית אשר תבנו לי? דאי נזיר מגלח עליו, הוא הדין דכהן מוזהר עליו, ואין לך בית שאין בה שום כלי מתכות שהיה באהל המת, או שום מסמר...

(תוס' נזיר נד: ד"ה ת"ש)

רבינו חיים הכהן מקשה על רבינו תם שאם כהנים מוזהרים על טומאת "חרב כחלל", הרי שאין בית שמותר לכהן להיכנס לתוכו! האם נדרוש מכל כהנים לא להיות בכל בית כל ימיו? קושייה זו מניחה שחרב מטמאת גם באוהל ושכהנים מוזהרים על טומאה כזאת. בכל אופן, נראה שקיימת מחלוקת האם אסור לכהן להיטמא בטומאת 'חרב כחלל'. רבינו תם סבור שכהן מוזהר עליה ואילו רבינו חיים הכהן סבור שאינו מוזהר עליה.¹⁷

ניתן לקשור מחלוקת זו לשתי ההבנות שהעלינו בהבנת איסור טומאה לכהנים. סביר לומר שחרב אכן מצליחה להעביר את טומאת המת, אך איננה יכולה להוות את נוכחות המת ולכן המתקרב אליה אינו מתקרב למת. כיוון שכך, יוצא לפי רבינו תם, שאיסור טומאה לכהנים תלוי בהיטמאות, ולכן טומאת חרב נאסרת מאחר והיא מעבירה את טומאת

סביר להניח שבלוע וצמ"פ נמצאים באותו מקום עם הטומאה, אלא שיש מחסום להיטמאות. בהקשר זה, עיין במסכת פרה (יא:א) שמי חטאת אינם ניצולים בצמיד פתיל, והמפרשים (למשל, פיה"מ לרמב"ם שם) הביאו את הספרי (במדבר קכ"ד) שכתב: "ואין זה מקום טהור". ראה נוספת לכך היא ההלכה שצמיד פתיל מציל על הטהורים מלטמא אבל אינו מציל על הטמאים לטמא אחרים (עי' אהלות ח:ו). לפי זה, יש מקום להסתפק במי חטאת שהם בלועים באוהל המת.

16 עיין בשיעור בענין "חרב כחלל".

17 יש לציין שהיראים (סי' שכ"ב) סבור שכהנים מוזהרים על טומאת חרב כחלל, ואילו הרמב"ן (במדבר יט:טז, בבא בתרא כ.) והרמב"ם (הל' אבל ג:) סבורים שכהנים אינם מוזהרים על טומאה זו.

המת. אולם, לפי רבינו חיים הכהן, האיסור מבוסס על מעשה התקרבות ולכן כהן אינו מוזהר על טומאת 'חרב כחלל' שהרי אין התקרבות למת עצמו.¹⁸

סוף טומאה לצאת

בדרך כלל, טומאת האוהל של המת אינה עוברת מחדר אחד לחדר שני במידה וקיימת מחיצה שלימה ודלת סגורה ביניהם. אולם, המשנה באהלות (ז:ז) קובעת שדלת יציאה אינה חוצצת, אפילו כאשר היא סגורה. כלומר, חדר אחר שעומד מאחורי הדלת שהמת אמור לצאת בה נטמא בטומאת אוהל על סמך הדין 'סוף טומאה לצאת', למרות שהמת אינו נמצא באותו חדר.

אולם, נחלקו הראשונים האם כהנים מוזהרים על 'סוף טומאה לצאת'. הר"ף (הל' טומאה (מנחות) דף ב.) והרא"ש (הל' טומאה (מנחות) סי' ט), וכמו כן הר"י מיגש (ש"ת קע"ז) והטור (יר"ד שע"א), סבורים שכהנים מוזהרים על סוף טומאה לצאת. לעומת זאת, התרומת הדשן (פסקים וכתבים כ"ד) כתב שכהנים אינם מוזהרים על טומאה זו.

אפשר לתלות מחלוקת זאת בהבנות שונות באיסור טומאה לכהנים.¹⁹ ניתן להבין שהדין 'סוף טומאה לצאת' אכן מטמא בטומאת מת. למרות זאת, המת אינו נוכח ולכן אין כאן התקרבות אל המת.²⁰ כיוון שכך, כל עוד נבין שהאיסור מבוסס על היטמאות, הרי שכהנים יהיו מוזהרים על סוף טומאה לצאת. לעומת זאת, אם נבין שמדובר באיסור בעצם המעשה של התקרבות אל המת, הרי שכאן אין התקרבות כזאת וממילא כהנים לא יהיו מוזהרים על סוף טומאה לצאת.

היטמאות שבאה לאחר היטמאות של היתר

א. **טומאה בחיבורין** – המנחת חינוך (מצוה רסג:ג) סבור שלכל הדעות, מותר לכהן לגעת במת כאשר הוא מיטמא בטומאה בחיבורין בו-זמנית. לכאורה, דבריו תלויים בחקירה בהבנת איסור טומאה לכהנים. כל עוד מדובר באיסור של טומאה, הרי כאן

18 ניתן גם לתלות אותה באופי טומאת 'חרב כחלל'; עיין בשיעור שמוקדש לכך.
 19 לחילופין, אפשר גם לתלות את המחלוקת בהבנות שונות בדין סוף טומאה לצאת. עיין בשיעור שעוסק בנושא זה.
 20 עיין בשיעור המוקדש ל"סוף טומאה לצאת".

הוא כבר נטמא בטומאת מת ואין כל הוספת טומאה. אולם, אם מדובר באיסור של התקרבות אל המת כשלעצמה, הרי שעדיין יש התקרבות אל המת והאיסור יהיה קיים.

ב. **חרב כחלל** – במקביל לחידוש המנחת חינוך, הרב שלמה גורן זצ"ל²¹ התיר לכהן רופא להיטמא למתים במידה ו'חרב' (כלי עשוי ממתכת²²) שנטמאת במת מונחת על בשרו של הרופא בו-זמנית. כלומר, מכיוון שהכהן כבר נטמא בטומאת מת מהחרב שהיא כחלל, הרי שאין בעיה בהיטמאות שנית שאינה מוסיפה על טומאתו. הרב גורן מניח ארבע הנחות:

1. חרב כחלל מצליחה להעביר את טומאת המת, ואינה טומאה חדשה כשלעצמה.²³
2. כהן אינו מוזהר על טומאה כזאת, ולכן אפשר לטמא אותו מלכתחילה לחרב.²⁴
3. איסור טומאה לכהן מבוסס על **היטמאות**.

4. כהן שכבר נטמא בטומאת מת אינו מוסיף טומאה על טומאתו כאשר הוא נוגע במת אחר, ולכן מותר לו לגעת בו.

ניתן לטעון שהנחות 2 ו-3 סותרות את ההנחה הראשונה. במידה והאיסור מתמקד בהיטמאות סביר להניח שכהן יוזהר על כל טומאת מת, וזה כולל דין חרב וטומאה בחיבורין. הרב גורן חייב להניח שטומאת חרב זהה וחופפת לטומאת מת ובכל זאת כהן אינו מוזהר עליה; הנחה זו קשה ביותר.

בכל אופן, דעה זו אינה נהוגה למעשה²⁵, ואלו שחולקים עליו יכולים לשלול אחת מארבע הנחות אלו. במידה ושוללים את הנחה 3, יצטרכו לטעון שמדובר באיסור על **עצם המעשה של התקרבות אל המת** ולא בהיטמאות. כלומר, אפילו כאשר הכהן כבר נטמא בטומאת מת, עדיין אסור לו להתקרב אל המת מכיוון שעצם ההתקרבות מהווה את האיסור ולא ההיטמאות. על כל פנים, הרב גורן מניח שאיסור טומאה לכהנים תלוי בהיטמאות.

21 במאמרו ב'אסיא', גיליון סט-ע, תשס"ב, עמ' 84-65.

22 יש מחלוקת אם כל חפץ שעשוי ממתכת, ולא רק חרב, דינו כחרב; ולדעות מסויימות אף כלים שאינם מתכת דינם כחרב. ראה את השיעור בענין "חרב כחלל".

23 עיין בשיעור בנושא "חרב כחלל".

24 עיין בשיעור זה לעיל, בסעיף "חרב כחלל".

25 עיין בשו"ת אגרות משה (נ"ד ח"א סי' ר"ל ענף ו').

ספק טומאה ברשות הרבים וברשות היחיד

הגמ' (פסחים יט, נדה ד:) קובעת שספק טומאה ברשות הרבים טהור, ואילו ספק טומאה ברשות היחיד טמא.²⁶ בהקשר זה שואל המנחת חינוך (מצוה רסג:לד) שאלה מעניינת: האם כהן מוזהר על ספק טומאה ברשות היחיד?²⁷ ובכיוון ההפוך יש לשאול, האם חל איסור להיכנס למצב של ספק טומאה ברשות הרבים? יש לתלות את השאלה הזאת בחקירה בהבנת איסור טומאה לכהנים. לפי חוקי הטומאה נפסקה ההלכה שספק טומאה ברה"ר טהור ואילו ברה"י טמא. כיוון שכך, אם האיסור של טומאה לכהנים מבוסס על היטמאות, יש להפעיל את חוקי הטומאה ולפשוט את הספק על פי הרשות שבה הוא עומד. אולם, אם נבין שהאיסור הוא עצמאי ואינו תלוי בטומאה רגילה, לכאורה אין להפעיל את החוק של הכרעת ספקות של טומאה מכיוון שמדובר באיסור אחר לגמרי. כך יעלה מהבנת איסור הטומאה כאיסור מגע והתקרבות. יש להצביע על שתי דעות שנוגעות לנקודה זו:

1. המרחשת (ח"א סי' ב אות ג:ז בהערה ד"ה ומה"ט) מחלק בין 'לא יטמא' לבין 'לא יבא' ומחמיר גם ברה"י וגם ברה"ר. מבחינת 'לא יטמא' האיסור לכהנים הינו זהה לטומאה ולכן אפשר להחיל את דיני הכרעת הספקות של טומאה גם באיסור לכהנים. אולם, האיסור 'לא יבא' מתפשט מעבר לטומאה רגילה ולכן אין להפעיל את חוקי הכרעת הספקות באיסור לכהנים. יוצא שמחמירים בשני המקרים. במקרה הראשון, כאשר הכהן נוגע בספק טומאה ברה"ר, שלפי חוקי הטומאה אמור להיות טהור, האיסור 'לא יבא' נדון כספק רגיל של כל התורה כולה ולא מפעילים את חוקי ההכרעה של טומאה. מאידך, כאשר הכהן נוגע בספק טומאה ברה"י, הרי שהוכרע הספק על פי חוקי הטומאה מפאת 'לא יטמא', והכהן מוזהר על טומאה זו.

26 ראה את השיעור בענין "ספק טומאה ברשות הרבים וברשות היחיד".

27 הנחת היסוד שלו היא, שספק טומאה ברה"י בטומאת מת נחשב כטומאת מת בתורת ודאי. עיין באחיעזר (ח"א אה"ע א:ב) שהעלה שספק טומאה ברה"י מחיל "טומאה נפרדת" ודאית ולא טומאת מת. אם כך, אין איסור לכהנים בטומאה מחודשת זו. האחיעזר אמר שהוא שמע דברים דומים בשם הגר"ח, אך עיין בחידושי הגר"ז (נזיר נד. ד"ה והנה הרמב"ם) שהסביר את דברי ר' חיים שהטומאה היא טומאת מת, אבל האיסור של טומאת כהנים נוהג רק במגע בעצמו של מת, וזה דין אחר שאינו קשור לטומאה, כפי שהצענו למעלה. עי' בשיעור בענין "ספק טומאה ברה"ר וברה"י".

2. הרב יצחק אלחנן ספקטור (הובאו דבריו בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סב:י) נוקט בשיטה קיצונית ביותר. הוא מנסה להתיר ספק טומאה ברשות הרבים לכהנים שנוסעים ברכבת דרך בתי קברות. לשם כך, הוא מציין שמעמד הרכבת כאוהל החוצץ בפני הטומאה נתון בספק, שהרי לדעת הרמב"ם (הל' טומאת מת יא:ה) 'אוהל זרוק' אינו חוצץ ואילו לדעת הרשב"א (מובא במגיד משנה הל' עירובין ו:יז) 'אוהל זרוק' חוצץ.²⁸ כיוון שכך, אפשר להתיר ברשות הרבים מכיוון שספק טומאה ברה"ר טהור. דבריו מהווים חידוש משמעותי. לדעתו מפעילים את הכלל של ספק טומאה ברה"ר גם באיסור של טומאה לכהנים. לכאורה הוא סבור שהאיסור לכהנים מבוסס על טומאה רגילה ולכן אפשר להפעיל את כללי הכרעת ספקות של טומאה באיסור לכהנים.²⁹

28 עיין בשיעורים בנושאים "טומאת אוהל" ו"טיסת כהנים מעל קברים".
 29 יש להצביע על חידוש נוסף בדבריו. הוא מפעיל את הכלל של ספק טומאה ברה"ר אפילו בספק בדין, כלומר מחלוקת ראשונים. הדבר מחודש ביותר שהרי ספיקא דדינא אינו ברשות הרבים, אלא בד' אמות של ההלכה! עיין בשו"ת אבני נזר (יר"ד סימן תס"ז, סעיפים י"ב, כ"א) שגם כן התלבט בזה, ונטה לא לחלק בין ספיקות שונים.